

«նոր կտակարանս, յապաւումն եօթն խորհրդոց
«եկեղեցւոյ, զանյիշատակութիւն բարեխօսութեան
«Սրբոց, զինոստումն սովորութեան զոհագործու-
«թեան մերոյ եւ յայտնի ապախտաւորութիւն ըզ-
«կիւրակէիւք, զտէրունական տօնիւք եւ զսրբովքն
«Աստուծոյ, զյարգութեամբ խաչի, զատկերաց,
«զերկրպագութեամբ, զծնրադրութեամբ եւ ըզ-
«սաղիովք»:

Կարդացէ՛ք մտադրութեամբ, մեր հարազատ
հայ եղբայրներ, վերուումը մեր կողմից նշանա-
կած նազարեանցի պարտաւորութեան հատուած-
ները եւ մերազնեայ ուսումնականների զանազան
ժամանակ տպագրած քննութիւնները, մի՛ մոռա-
նաք եւ այն նշանաւոր հանգամանքը այդ բա-
նում, որ մեր եկեղեցու աստուածքնտիր Գլուխը
եւ Սրբազան Սինոդը էջմիածնի երկարատեւ եւ
օրինաւոր քննութիւնից յետ՝ հերքել են եւ մեր-
ժել են պարոնի գրութեանը աստուածատուր եւ
կայսերապարզեւ իշխանութեամբ. եւ յետոյ ե-
րեւակայեցէ՛ք ձեզ այն անամօթ, անսպաւական եւ
միայն . . . ոց պատկանաւոր համարձակութիւ-
նը, որով նազարեանցը մին անմեղ մարդու նման
դատաստան է խնդրում բոլոր ազգից, նոյն ազ-
գի հաւատը յայտնապէս իսնակովս անկեղծաց յետ:
Սինոդական վճռահատութիւնից յետ, նազա-

րեանցի հրապարակական նամակը, որով խնդրու-
մէ նա դատաստան բովանդակ ազգից, ամենայն
խոհական եւ հարազամիտ Լուսաւորչական Հայի
սէտք է պատկերանայ իբրեւ իսկական բողոքա-
կանութիւն ընդդէմ Բարձրագոյն Հոգեւոր իշխա-
նութեան, եւ իբրեւ մին վճռական հրաւեր, որ
մինչեւ այժմ ծածուկ պահուածը դուրս գայ հը-
րապարակ, որ լուտերական մօքերով վերանո-
րոգուած մարդիկ հանդէս հանեն իւրեանց ա-
նունները. եւ մեք շատ կցանկայինք որ այդպի-
սի անձինք օրով յառաջ յայտնուէին եւ որոշուէ-
ին հարազատ լուսաւորչական Հայերից: Դո՛ւրս
եկէք ուրեմն հանդէս մին քանի Սաղաներ, Ղու-
կասեան, Ալիշանեանց, եւ ձեզնմանները. առանց
մեկնութեան եւ առանց դատաստանի գրեցէ՛ք
ձեր պայծառ անունները բաժանման Թղթագրի
վերայ, ուր առաջին ստորագրողը եղել է Թիւ-
թիւնցի Ակոբը, բանը վճռած է արդէն. կամ
Հայաստանեայց եկեղեցու կողմը, կամ նազա-
րեանցի եւ Թիւթիւնցի Ակոբի բովը. большому бо-
гу, а спасенному рабъ. եւ մեր կասենք ձեզ համար
միայն այս. «եկին ի մէնջ, բայց ո՛չ էին ի մէնջ»:

30 Հոկտ. 1861:

Իմ պատուական Հայոց ազգին
Անձնանուեր Խ. յետին ծառայ
ՅՈՎ.ՍԷՓ ԶԵՐԳԵՅԵԱՆՑ:

Ծ Ի Ա Ծ Ա Ն

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԱՆՅԻՅ.

Թուրինի մէջ նոյեմբերի 20-ին իտալա-
կան խորհրդարանը բացուեր է: Պարոն Ռի-
քարդոլին ատենախօսութիւն մը ըրեր է, յո-
րում բացատրեր է իւր միտքը թէ ինչ կեր-
պով կարելի է միաբանել հաւատքը աղատու-
թեան հետ եւ իտալական թագաւորութիւնը
հռովմէական եկեղեցւոյ հետ: Նորա կարծի-
քն այս է թէ շատ կարելի է պապին ձեռ-
քէն աշխարհական թագաւորութիւնը առ-
նուլ, եւ ունեցած եկեղեցական իշխանու-
թիւնը ամբողջ պահպանել. այս բանիս ա-
մէն միջոցները ցուցնելէն ետքը այս ալ
կաւեցընէ թէ իտալացիք որ Հռոմը կուզեն
իրենց թագաւորութեանը մայրաքաղաք՝ ու-
րիշ կերպով անկարելի է հանգարտին:

Պ. Ռիքարդոլին առաջարկութեանը հետ կայ
եղեր նաեւ մէկ նամակ մը առ պապին, մէկ
նամակ ալ առ Անթոնէլլի կարդինալը. մի-
անդամայն Փարիզ կեցող իտալական դեւ-
պանին գրուեր է որ Գաղղիոյ տէրութենէն
խնդրէ այն թղթերը պապին յանձնելու աշ-
խատանքը:

Ահա այս կերպով իտալիոյ թագաւորու-
թեան գլխաւոր օստիկանը կաշխատի որ իտա-
ղաղութեան ճամբով վերջնայ այն մեծ
խնդիրը, եւ Գաղղիոյ տէրութեան միջնոր-
դութիւնը կխնդրէ. վասն զի շատ աղէկ գի-
տէ որ եթէ այսօր գաղղիացի զօրքերը ել-
նեն Հռոմէն, այսօր պապին աշխարհական
իշխանութիւնն ալ կդադրի: Բայց թէ նա-

փոխէն կայսրը կկամենայ ընել այդ բանը, եւ եթէ կամք ունի՝ արդեօք ինչո՞ւ կուշացնէ, շատ դժուար է որոշ կերպով զրուցելը: Օրագրաց եւ լրագրաց խօսքերուն ու զանազան խորհրդածութիւններուն նայելէն լաւ է սպասել որ 1862 տարին որոշէ այս մեծ խնդիրը այնպէս, ինչպէս որ վերին նախախնամութիւնը սահմանած է:

Պապին աշխարհական իշխանութեանը վերայ ելած խնդիրը նոր բան չէ. 1848-ին նոյն իսկ այս պապին ընտրած ու փառաւորած ոստիկանը Պ. Ռոսսի՝ յայտնապէս ըսած էր. «Պապին աշխարհական իշխանութիւնը պէտք է կամ բոլորովին կերպարանափոխ լինի, եւ կամ բոլորովին կորսուի»: Անկից մինչեւ ցայժմ 12 տարի է միայն, բայց ո՞րչափ փոխուեցաւ Իտալիոյ վիճակը. — այնչափ որ այժմ Փաստալիային պէս յիսուսեան կրօնաւոր մը անգամ համարձակեցաւ գրելու եւ ամէն տեղ հրատարակելու թէ պապին աշխարհական իշխանութիւնը նորա հոգեւոր իշխանութեանն ալ վնաս է, հռովմէական եկեղեցւոյ ալ, ինչպէս որ ամսագրոյս մէջ արդէն յիշեցինք:

Թէ որ մեք փափաք ունիմք որ Փաստալիային գրուածքը ճանչցուի նաեւ մեր ազգին, մտքերնիս այն չէ որ ցուցնեմք թէ մեք ալ պապին աշխարհական իշխանութեանը դէմ կարծիք ունեցողներէն եմք. — այն արդէն յայտնի է, եւ մեք այդ խնդիրը մեզի ու մեր ազգին հարկաւոր բան մը չեմք ճանչնար: Բայց այն այնպիսի գրուածք մըն է՝ որ յիսուսեան (ճիզվիթ) կրօնաւորի մը գրուելէն ելած է, — ինչ անկարծելի բան, — եւ բոլոր եւրոպան կզարմացնէ իրեն իրաւացի

մեղադրանքներովը ընդդէմ հռովմէական եկեղեցւոյ գլխաւորներուն, մանաւանդ այս կողմանէ որ նոքա իրենց անտեղի եւ անվայել իշխանասիրութեամբն ու շահասիրութեամբը նոյն իսկ իրենց եկեղեցականին կործանելու կաշխատին: Եւ ո՞ր ազգը, ո՞ր ժողովուրդը, կամ ո՞ր եկեղեցական իշխանաւորը խրատ չանուր այնպիսի գրուածքէ իրեն համար, մանաւանդ այսպիսի ժամանակ որ եկեղեցական եւ աշխարհական իշխանութիւնները շատ տեղ մէկմէկու հակառակ խնդիրներ՝ վէճեր ունին անպակաս:

Պապը սպառնալիք բերէ Գասսալիային որ բանադրանքի տակ ձգէ զինքը գրուածքին համար. բայց Ռիքազոլին հրաւիրէր է այն գիտուն կրօնաւորը իթուրին, եւ Փաւիա քաղաքին մէջ վարժապետութեան պաշտօն տուէր է անոր. կըսեն թէ այն տեղը ազատամիտ կրօնական օրագիր մը պիտի հրատարակէ: Ռիքազոլին յոյս ունի որ կամաց կամաց Իտալիոյ բոլոր եկեղեցականներն ալ Փաստալիային օրինակին կհետեւին, եւ պապը ուզէ չուզէ կթողու չուր Իտալիոյ թագաւորին ձեռքը: Բայց ուրիշներուն կարծիքըն այս է թէ աւելի գիւրաւ կարելի է յուսալ այս բանիս՝ Կարիպալտիին առաջարկութենէն, որ է ահագին եւ համաշխարհական զօրաժողով մը ընել բոլոր Իտալիոյ մէջ, եւ ծովէն ու ցամաքէն ամբողջ Իտալիոյ կատարեալ ազատութիւն տալ: Հաւանական է որ 1862-ին մէջ այս մեծ խնդիրն ալ որոշուի:

Աւստրիոյ վիճակը մի եւ նոյն վտանգին եւ շփոթութեանը մէջ է, եւ կայսեր տուած սահմանադրութիւնը գրեթէ անգործագրելի համարուած է բոլոր ժողովրդոց առջեւը:

ՕՐԱՅՈՅՑ 1862 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Մեր նախընթաց տարիներուն համար տպած օրացոյցներէն աւելի ամփոփ եւ փոքրագիր, աւելի ալ գեղեցիկ տպագրութեամբ եւ ճոխ տեղեկութիւններով զարգարուած է 1862 տարւոյն օրացոյցը:

Գինն է 25 ֆոլիկ արծաթ: